

УДК 338.2

JEL Classification: I25; O15

DOI: 10.31471/2409-0948-2024-1(29)-126-136

Ставнича Наталія Ігорівна
доктор філософії з економіки,
асистент кафедри менеджменту та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: vkadres@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-1370-4010>

Кінаш Ірина Петрівна
доктор економічних наук, професор
завідувач кафедри менеджменту та адміністрування
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: irinakinash@gmail.com
ORCID <https://orcid.org/0000-0002-5391-6560>

Кашка Дмитро Валерійович
здобувач
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
вул. Карпатська, 15, м. Івано-Франківськ, 76019, Україна
e-mail: dmytro.kashka@beetroot.se

УКРАЇНСЬКИЙ БІЗНЕС ПІД ЧАС ВІЙНИ: РЕАЛІЇ ТА НАПРЯМИ ЗРОСТАННЯ

Анотація. Стаття спрямована на дослідження реалій функціонування підприємництва України та напрямів його зростання в сучасних умовах. З'ясовано, що вести бізнес під час війни є складним випробуванням з яким зіткнулися підприємці.

Незважаючи на безпрецедентні втрати та виклики через війну, Україні вдалося зберегти відносну макроекономічну та цінову стабільність і подолати значні труднощі. Український бізнес вистояв та почав активно розвиватись у 2023 році. Три чверті великих та середніх підприємств України за дев'ять місяців 2023 року зафіксували прибуток до оподаткування. Цим самим продемонстрували спроможність адаптуватися до умов воєнного часу. Найкращі фінансові результати демонструють фінансові та страхові компанії, промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів. Найшвидші темпи відновлення спостерігаються у таких секторах як: будівництво, внутрішня торгівля, сільське господарство, переробна промисловість.

Індекс активності бізнесу в Україні почав зростати і нині становить 37,3. Три четвертих компаній в Україні оцінюють свій фінансово економічний стан як задовільний. Встановлено, що найбільше заважає бізнесу у відновленні непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку, непередбачувані дії держави, відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів. Пріоритетним завданням для влади, підприємці вважають знищення корупції та необхідність покращення доступу до кредитних ресурсів. Найважливішим ресурсом для зростання українського бізнесу є трудові ресурси. Сформовано напрями зростання бізнесу, а саме: покращити доступ до фінансування мікро-, малих та середніх підприємств; збільшити людський капітал та забезпечити гнучкість ринку праці; збільшити заробітну плату; підвищувати конкурентоспроможність; сприяти розвитку бізнесу ветеранів.

Ключові слова: бізнес, втрати, війна, ризики, відновлення, імпорт, експорт, індекс активності бізнесу.

Stavnycha Nataliia Ihorivna
Doctor of Philosophy in Economics,
assistant at the Department of Management and Administration
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
76019, Ivano-Frankivsk, st. Carpathian, 15
e-mail: ykadres@gmail.com

Kinash Iryna Petrivna
Doctor of Economics, professor
Head of the Department of Management and Administration
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Karpatska St. 15, Ivano-Frankivsk, 76019, Ukraine
e-mail: irinakinash@gmail.com

Dmytro Kashka
applicant
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
76019, Ivano-Frankivsk, st. Carpathian, 15
e-mail: dmytro.kashka@beetroot.se

THE REALITY AND GROWTH MANAGEMENT OF UKRAINIAN BUSINESS DURING WARTIME

Abstract. The article is aimed at researching the realities and growth directions of Ukrainian entrepreneurship functioning under modern conditions. It has been found that conducting business during the war arises many challenges for entrepreneurs.

Despite unprecedented losses and challenges due to the war, Ukraine managed to maintain relative macroeconomic and price stability and overcome significant difficulties. Ukrainian business persisted and began to develop actively in 2023. Three quarters of large and medium-sized enterprises in Ukraine recorded profit before taxation for 3 quarters of 2023. This demonstrated the ability to adapt to wartime conditions. The best financial results are demonstrated by financial and insurance companies, industry, wholesale and retail trade, and car repair. The fastest rates of recovery are observed in such sectors as: construction, domestic trade, agriculture, processing industry.

The index of business activity in Ukraine has been growing and now stands at 37.3. Three out of four companies in Ukraine rate their financial and economic condition as satisfactory. It has been established that the biggest obstacles to business recovery are the following reasons: unpredictability of the development situation, the domestic market, the unpredictable actions of the state, and the lack of a sufficient number of solvent customers. Entrepreneurs consider the eradication of corruption and the need to improve access to credit resources as a high priority task for the government. Labor is considered as the most important resource for the business growth in Ukraine. The following areas of business growth were formed: improving access to financing for micro, small and medium-sized enterprises; increasing human capital and increasing the flexibility of the labor market; salary increase; increasing competitiveness; promoting the business development of veterans.

Key words: business, losses, war, risks, recovery, import, export, index of business activity.

Постановка проблеми. Бізнес, а це мікро-, малі та середні підприємства є основою економіки України. Його значення проявляється у створенні робочих місць, у стимулюванні економічного розвитку, залученні інвестицій, посиленні конкурентоспроможності, збільшенні податкових надходжень до бюджету, сприянні підвищенню життєвого рівня населення. В умовах військового стану, який триває вже третій рік, бізнес є рушійною силою економічного відновлення України.

Вести бізнес під час війни – одне з найскладніших випробувань з яким зіткнулися підприємці за усі роки незалежності України. Власники бізнесу змушені ухвалювати важкі, а головне – швидкі рішення щодо подальшої роботи їхніх підприємств. Деяким компаніям вдалося підлаштуватися до непростих сучасних умов та налагодити роботу своїх підприємств. Проте, були й такі, які через постійні російські обстріли, значні руйнування інфраструктури, а, подекуди й окупацію, не змогли врятувати свою діяльність. Саме тому, аспекти реалій функціонування та напрямів зростання бізнесу є своєчасним та потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Представлена проблематика дослідження знайшла своє відображення в роботах багатьох вчених. Можна виділити такі напрями: роль підприємництва в економіці держави знайшли відображення у праці Ситник Н.С., Козак С.І. [1]; тенденції розвитку підприємницьких структур розглянуті Фроловою Л.В., Бавико О.Є. [2], Шоля Р.І. [3]; проблеми малого та середнього бізнесу досліджували Дернова І.А., Боровик Т.М. [4], Крисак А. О., Мусятовська О. С. [5]; аспекти антикризового управління бізнесом знайшли своє відображення у роботах Бавико О.Є., Бавико О.О., Козакової І.О [6], Валінкевич Н.В. [7] та багатьох ін.

Віддаючи належне вагомому внеску вітчизняних науковців, слід зауважити, що проблематика функціонування українського бізнесу в сучасних умовах та напрями його зростання розкрита не повною мірою.

Метою статті є дослідження реалій функціонування та напрямів зростання бізнесу України в умовах війни.

Виклад основного матеріалу. У лютому 2022 року РФ розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що призвело до війни, яка наразі триває і яка стала великим викликом для української економіки. Ресурси країни було спрямовано на державну оборону та пошук рішень для пом'якшення впливу війни на добробут громадян і бізнесу.

Мікро-, малі та середні підприємства є основою економіки України, вони становлять 99,98 % всіх суб'єктів господарювання та забезпечують 74 % всіх робочих місць (рис. 1-2).

Не дивлячись на численні проблеми український бізнес вистояв та почав активно розвиватись у 2023 році. Так, три чверті великих та середніх підприємств України за дев'ять місяців 2023 року зафіксували прибуток до оподаткування, тим самим продемонструвавши спроможність адаптуватися до умов воєнного часу. Для порівняння, у дуже складний аналогічний період 2022 року таких підприємств було 59,5% від загальної кількості, а за 9 місяців порівняно мирного 2021 року – 77% [9]. Найкращі фінансові результати за цей період продемонстрували: сектор фінансової та страхової діяльності, промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів.

Незважаючи на безпрецедентні втрати та виклики через війну, Україні вдалося зберегти відносну макроекономічну та цінову стабільність і подолати значні труднощі у виробництві та негативні наслідки відтоку та переміщення робочої сили. Згідно даних Міністерства економіки України, загальне зростання ВВП у 2023 році оцінюється приблизно у 5 %, що є суттєвим покращенням, порівняно зі зниженням на 28,8 % у 2022 році (табл. 1).

Кілька факторів, таких як покращення в енергетичному секторі та зовнішня фінансова допомога від міжнародних партнерів, сприяли відновленню ВВП. Найшвидші темпи відновлення спостерігаються у таких секторах:

- будівництво – значне фінансування, спрямоване на відновлення критично важливої інфраструктури, пошкодженої військовими діями, підвищило інвестиційний попит і уможливило комплексну реконструкцію;

- внутрішня торгівля - демонструє зростання споживчого попиту та пропозиції товарів. Обороти у роздрібній торгівлі зріс на 11,6 %;

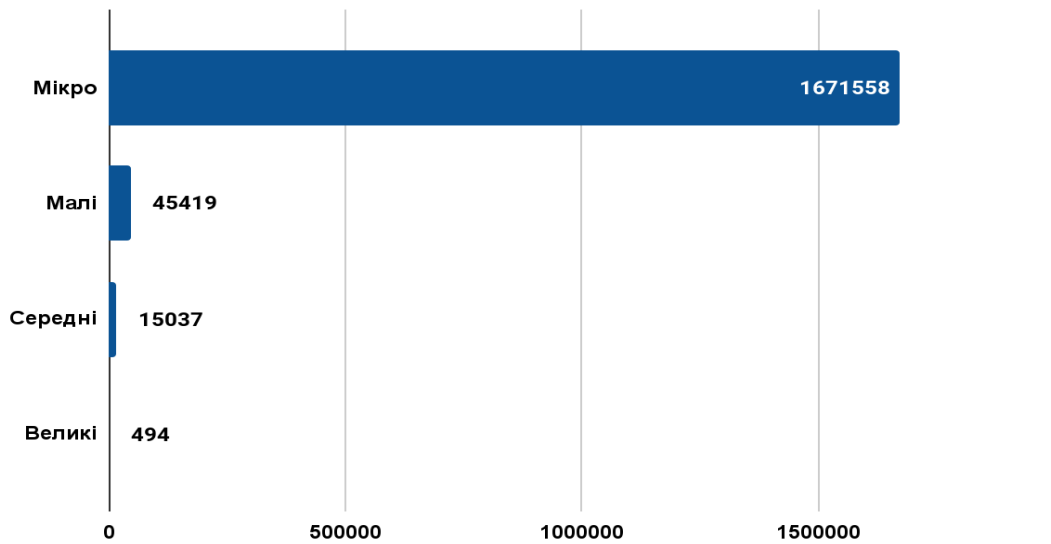

Рисунок 1 – Кількість підприємств за категоріями, 2022 рік
Джерело: [8]

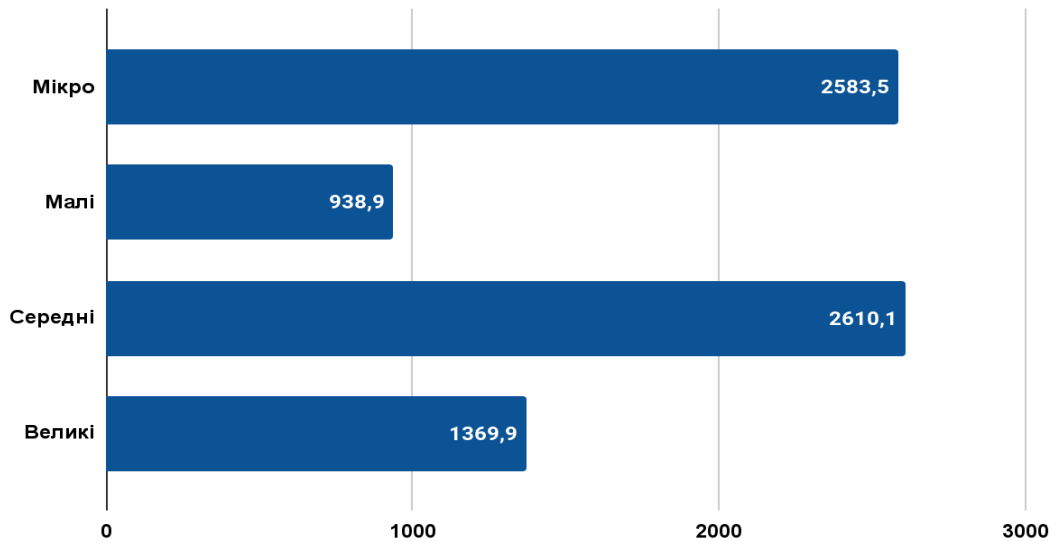

Рисунок 2 - Кількість зайнятих працівників у 2022 році за категорією підприємств, тис. осіб
Джерело: [8]

Таблиця 1

Динаміка зовнішньоторговельного балансу України [10]

Рік	Номинальний ВВП за рік	Експорт товарів та послуг	% ВВП	Імпорт товарів та послуг	% ВВП	Сальдо (експорт - імпорт)	% ВВП
2019	3974564	1636416	41,2	- 1947599	- 49,0	- 311183	- 7,8
2020	4194102	1637399	39,0	- 1681526	- 40,1	- 44127	- 1,1
2021	5459574	2224704	40,7	- 2286067	- 41,9	- 61363	- 1,1
2022	5191028	1840563	35,5	- 2712325	- 52,3	- 871762	- 16,8
2023	6537825	1868904	28,6	- 3237014	- 49,5	- 1368110	- 20,9

- сільське господарство – сприятливі погодні умови сприяли збільшенню врожайності та площі збирання майже всіх культур. Крім того, частковому відновленню обсягів експорту в цьому секторі сприяло відкриття торгових шляхів для українського зерна та сільськогосподарської продукції. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, урожай зернових станом на 11 січня 2024 року на 15% перевищив показник відповідного періоду 2023 року, а урожайність – на 18,2% [11];

- переробна промисловість – відновлення галузі пояснюється зростанням попиту на інженерні та будівельні матеріали. Також відбулося зростання сировинної бази сільського господарства, зокрема виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а також попиту з боку суміжних видів діяльності.

Загалом промислове виробництво зросло на 2,4 %, а в переробній промисловості – на 8 %. У переробній промисловості найвищі темпи зростання спостерігалися у продукції машинобудування (15,3 %); виробництві меблів, інших виробів (15,2 %); гумово-пластмасових та інші неметалевих мінеральних виробів (16,4 %); харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (11,6 %) та хімічної продукції (12,2%) [8].

Незважаючи на виняткову економічну стійкість, українська економіка долає значні виклики. Мінекономіки підрахувало, що вартість експорту товарів у січні – листопаді 2023 року скоротилася на 16,8 % порівняно з аналогічним періодом 2022 року. Вартість експортованих товарів і послуг за цей період знизилася на 12,4 %. Однак імпорт товарів зріс на 15,5 % з січня по листопад 2023 року порівняно з тим самим періодом 2022 року. Загальний імпорт товарів і послуг зріс на 8,3 % (рис. 3).

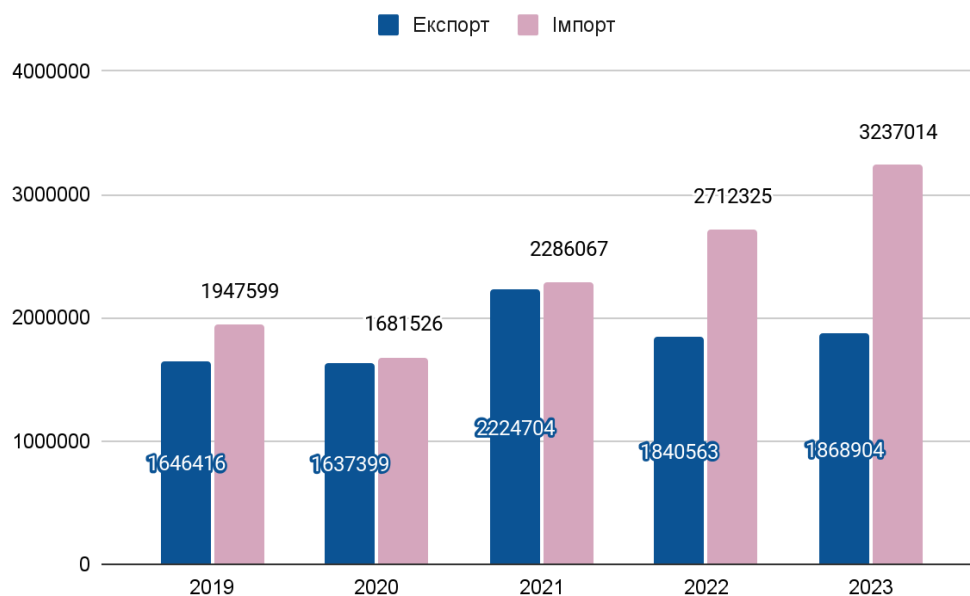

Рисунок 3 – Динаміка експорту та імпорту України

Джерело: [10]

Найбільше експортували українські компанії в 2021 році – 2224704 млн грн. Після повномасштабного вторгнення експорт скоротився на 17,27 % і останні два роки тримається майже на одному рівні. Найбільшу кількість товарів в 2023 році Україна експортувала до Польщі – на 4,1 млрд дол, Румунії – 3,3 млрд дол. Саме країни Євросоюзу стали для України головним напрямком експорту та транзиту. Адже після російського повномасштабного вторгнення авіасполучення зі світом зупинилося, а морські порти виявилися заблокованими. Рисунок 4 демонструє перелік експортованих товарів у 2023 році. Зернові культури, жири та олія стали найзатребуванішими товарами.

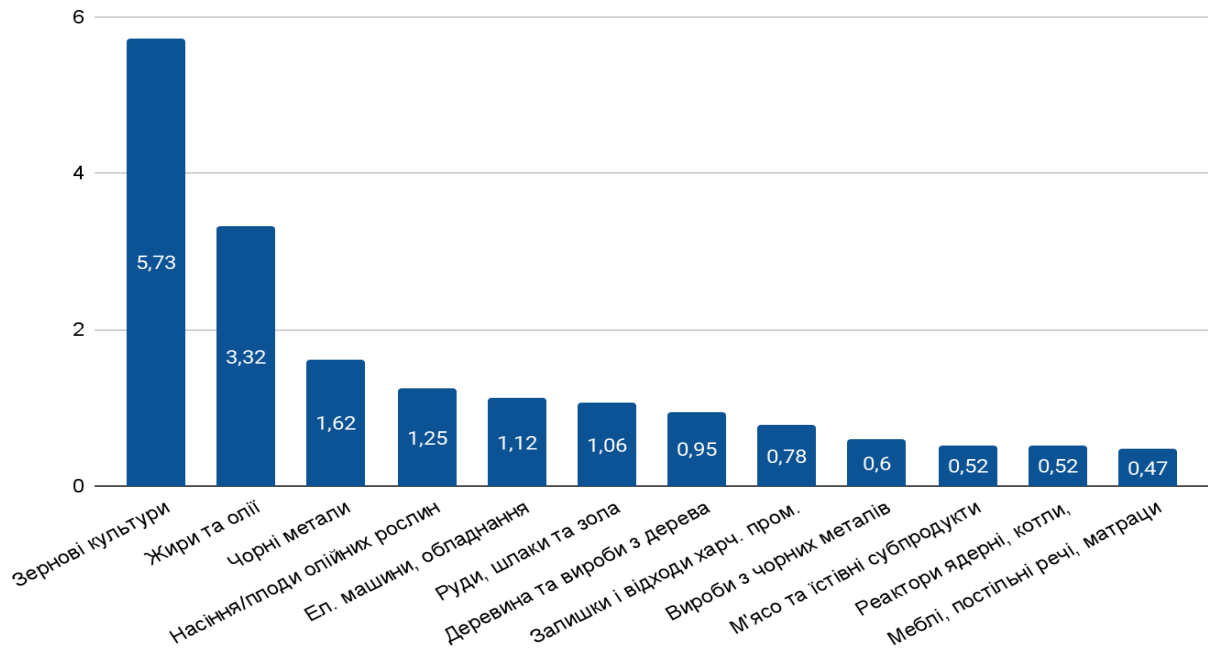

Рисунок 4 – Види експортованої продукції з України у 2023, млрд грн.

Джерело: [10]

Спостерігаємо у 2023 році ріст імпорту товарів. Найбільше в Україну було імпортовано товарів з Китаю (на суму 8,4 млрд дол.), з Польщі (на 5,5 млрд дол.), Німеччини (4,1 млрд дол.). Структура імпорту за 2023 рік представлена на рисунку 5. Як бачимо, найбільше ввозилось в Україну пальне та засоби наземного транспорту.

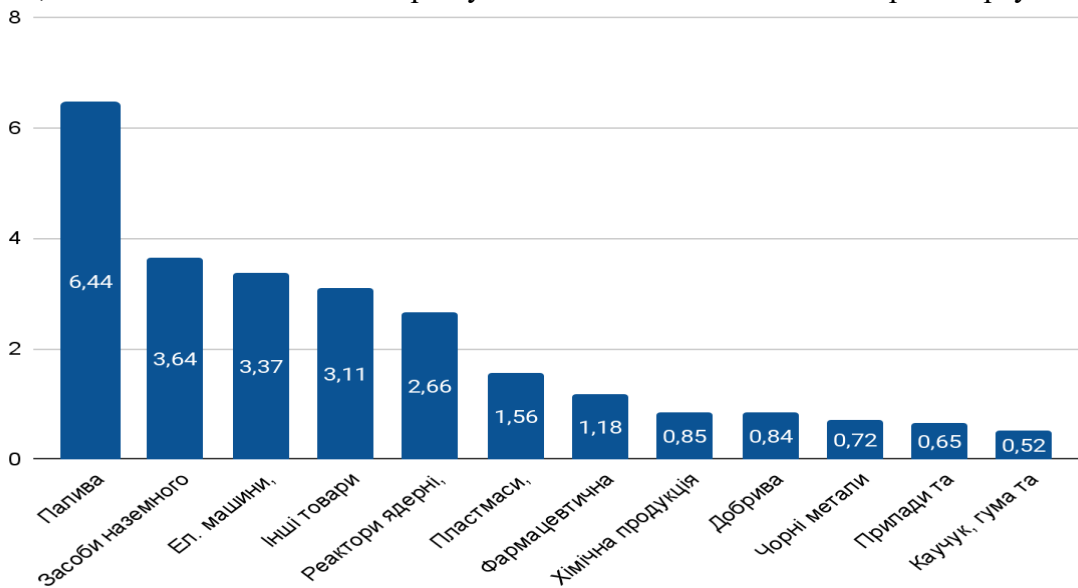

Рисунок 5 – Види імпортованої продукції в Україну у 2023, млрд грн.

Джерело: [10]

Зважаючи на складні економічні умови в країні уряд і відповідні відомства сприяли діяльності бізнесу в Україні і допомагали в експортних операціях. Зокрема, створений вид взаємодій держави та бізнесу – платформа NAZOVNI, яка є інструментом від Міністерства закордонних справ України, завдяки якому українські компанії отримують допомогу у виході на ринки інших країн. Для експортерів працює велика команда з економічних дипломатів, адже українські виробники можуть звернутись до будь-якої країни, де є дипломатичне представництво України та залишити заявку на сприяння

виходу на експорт, а також команда акаунт – менеджерів, які супроводжують експортерів на цьому шляху; сервіс є безкоштовним.

Також на порталі Дія.Бізнес постійно відображаються актуальні можливості для українського бізнесу – від міжнародних виставок до вже сформованого запиту на партнерство від міжнародних компаній. В більшості, це запити щодо меблів та харчової промисловості.

Доволі новим інструментом для українського бізнесу стала платформа EximTradePro – це спеціальний проєкт для спрощення доступу до зручних, вигідних та ефективних інструментів торговельного фінансування для українських експортерів та імпортерів.

Великим викликом для бізнесу залишається вимушене переміщення, оскільки мільйони українців зараз проживають за кордоном. За даними ООН, станом на кінець 2023 року у всьому світі налічувалося 6 млн 343 тис. українських біженців, більшість з них, 5 млн 939 тис., проживають у Європі [12]. Тому, український бізнес зіткнувся з «кадровим голодом». Але не тільки міграція є цьому причиною. Мобілізація працівників та пов'язані із цим процеси труднощів з бронюванням працівників, а також проблеми із виїздом фахівців на короткострокові відрядження є причинами, які впливають на розвиток бізнесу в Україні.

Центр розвитку інновацій, Офіс з розвитку підприємництва та експорту, національний проєкт Дія. Бізнес спільно з Advanter Group за підтримки Європейського Союзу проводять постійні дослідження стану та потреб українського бізнесу під час воєнного стану.

Про активність бізнесу, його спроможність нарощувати товарооборот та створювати робочі місця вказує показник – Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index). Згідно останніх досліджень, Індекс активності бізнесу в Україні становить 37,3 (зі 100 можливих (рис. 6)).

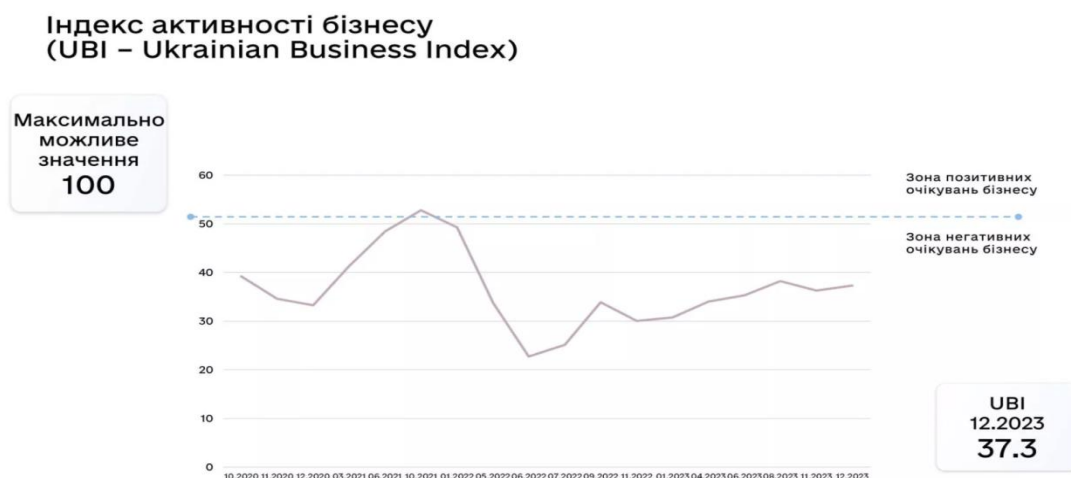

Рисунок 6 – Індекс активності бізнесу України

Джерело: [12]

Індекс дещо зріс порівняно з попередньою хвилиною дослідження (36,3), але залишається нижче локального максимуму, зафіксованого в серпні 2023 року (38,2). Значення індексу свідчить про втому бізнесу від невизначеності й стагнації ситуації на ринку, водночас кількість замовлень від клієнтів залишається незмінною, як і обсяг випуску продукції. Бізнес перестав накопичувати товарні запаси, падіння спостерігається від червня 2022 року.

До вторгнення п'ята частина українського бізнесу (22,3%) оцінювала свій фінансово економічний стан як задовільний чи поганий, а станом на початок 2024 р. таких компаній вже стало аж 78,1% (рис. 7).

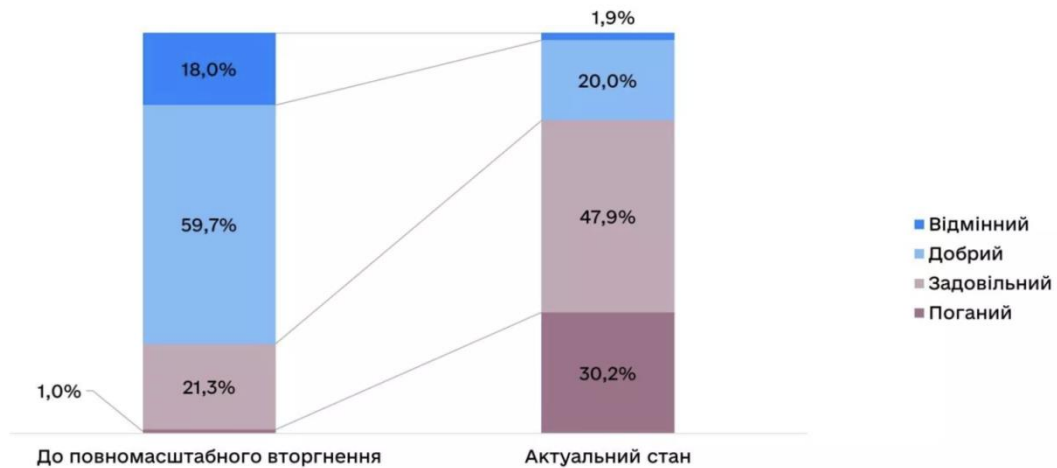

Рисунок 7 – Результати оцінка фінансово-економічного стану українського бізнесу
Джерело: [12]

Зараз найбільше заважає бізнесу у відновленні саме непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку, непередбачувані дії держави та відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів. Найбільш пріоритетним завданням для влади, підприємці вважають знищення корупції (66,7%) та необхідність покращення доступу до кредитних ресурсів (42,4%). Також значна частка підприємців вказала на необхідність проведення судової реформи (36,4%) та е-Бронювання (32,6%) (рис. 8).

Рисунок 8 – Найважливіші задачі, які слід вирішити владі, щоб полегшити вплив кризи на бізнес
Джерело: [12]

Задля післявоєнного відновлення українським підприємствам знадобляться ресурси. Найважливішим ресурсом (84%) для українського бізнесу є трудові ресурси. Для того щоб пом'якшити негативний вплив війни та мобілізації, а також підтримати стійкість і зростання українського бізнесу потрібно [14]:

1. Покращити доступ до фінансування для стійкості та розвитку мікро-, малих та середніх підприємств (ММСП).

- Саме вони стикаються з більшими проблемами доступу до фінансування, ніж великі підприємства. Існує потреба усунути бар'єри, адаптувати регулювання та розробити інструменти та програми для розширення доступу ММСП до фінансування.

- Пільгове та довгострокове кредитування бізнесу: Фінансова стійкість та розвиток бізнесу вимагають стабільного та довгострокового фінансування. Довгострокові кредити за пільговими ставками допоможуть ММСП раціонально керувати грошовими потоками та зберегти робочі параметри бізнесу, водночас забезпечуючи фінансовий простір для проєктів зростання та розвитку.

- Запровадити нові фінансові інструменти, зважаючи на збільшення ризиків у непередбачуваному середовищі, що впливає на традиційні джерела інвестицій, важливо поглибити ринок капіталу та розробити нові фінансові інструменти, які покривають ризик невизначеності та можуть залучити фінансування приватного сектора.

2. Збільшення людського капіталу та гнучкості ринку праці .

- Стратегія створення робочих місць: закриття підприємств і переміщення призвели до безробіття, що спонукало багатьох людей розпочати власний бізнес як стратегію подолання труднощів. Потрібні програми та підтримувальна екосистема, щоб сприяти зростанню цих стартапів і сприяти їх перетворенню на стійкий бізнес. Крім того, слід розробляти та впроваджувати цільові ініціативи для створення нових можливостей працевлаштування, зберігаючи наявний людський капітал.

- Зростання заробітної плати: Зростання заробітної плати внаслідок дефіциту робочої сили необхідно пом'якшити за допомогою ініціатив, спрямованих на інвестиції в людський капітал, перекваліфікацію та підвищення кваліфікації з метою підвищення продуктивності ММСП.

- Підтримка постраждалого від війни населення: Програми підтримки малого та середнього бізнесу, які працевлаштовують постраждале від війни населення, зокрема жінок, молодь, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та людей з інвалідністю, необхідно розширити.

3. Підвищення конкурентоспроможності ММСП

- Інвестиції в технології та сучасну бізнес-практику: хоча ММСП продемонстрували виняткову стійкість, існує потреба вдосконалити практику управління бізнесом, запровадити та засвоїти нові технології та знайти нові форми роботи, усе з метою підвищення конкурентоспроможності. Українські ММСП інвестують у дослідження та розробки втричі менше, ніж європейські ММСП через обмеження ресурсів та недостатню співпрацю між науково дослідними та розробницькими секторами та реальним сектором. Слід розробити програми підтримки для ММСП, щоб збільшити інвестиції та спроможність інтегрувати «зелені» та цифрові технології, а також високомасштабну модернізацію та реструктуризацію бізнесу.

- Експортні можливості: більшість ММСП зосереджені на внутрішніх ринках і неефективно використовують міжнародні ринки для свого зростання та конкурентоспроможності. Низький рівень інтернаціоналізації українських ММСП необхідно подолати через створення всеосяжних політичних рамок та інструментів розвитку бізнесу, які сприятимуть і підтримуватимуть доєднання підприємств до міжнародних ланцюгів поставок і створення вартості та їх інтеграцію до єдиного ринку ЄС.

- Транспортування, сприяння торгівлі та маршрути: незалежно від розміру підприємства, нові та ефективні транспортні маршрути та коридори, а також спрощені торговельні процедури та режими є критично важливими для подолання труднощів, спричинених війною. Тому програми та інвестиції, які відкривають нові коридори для доставки товарів на ринки, покращать логістику доставки та спростять зовнішньоекономічні операції, є важливими, щоб допомогти підприємствам розширити охоплення та конкурентоспроможність.

Важливим є сприяння розвитку бізнесу ветеранів.

Висновки Досліджено аспекти функціонування бізнесу України в сучасних умовах. З'ясовано, що вести бізнес під час війни є складним випробуванням з яким зіткнулися підприємці. Проте, незважаючи на безпрецедентні втрати та виклики через війну, Україні вдалося зберегти відносну макроекономічну та цінову стабільність і подолати значні труднощі. Український бізнес вистояв та почав активно розвиватись у 2023 році. Три чверті великих та середніх підприємств України за дев'ять місяців 2023 року зафіксували прибуток до оподаткування. Цим самим продемонстрували спроможність адаптуватися до умов воєнного часу. Найкращі фінансові результати демонструють фінансові та страхові компанії, промисловість, оптова та роздрібна торгівля, ремонт автомобілів. Найшвидші темпи відновлення спостерігаються у таких секторах як: будівництво, внутрішня торгівля, сільське господарство, переробна промисловість.

Індекс активності бізнесу в Україні почав зростати і нині становить 37,3. Три четвертих компаній в Україні оцінюють свій фінансово економічний стан як задовільний. Встановлено, що найбільше заважає бізнесу у відновленні непрогнозованість розвитку ситуації в Україні та на внутрішньому ринку, непередбачувані дії держави, відсутність достатньої кількості платоспроможних клієнтів. Пріоритетним завданням для влади, підприємці вважають знищення корупції та необхідність покращення доступу до кредитних ресурсів. Найважливішим ресурсом для зростання українського бізнесу є трудові ресурси. Сформовано напрями та перспективи зростання бізнесу.

Література

1. Ситник Н.С., Козак С.І. Роль малого та середнього бізнесу на сучасному етапі розвитку економіки України. *Причорноморські економічні студії*, 2018. Вип. 26. Ч. 1. С. 83-87.
2. Фролова Л.В., Бавико О.Є. Тенденції розвитку мережевих бізнес-структур. *Ефективна економіка*, 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8489>.
3. Шоля Р.І. Динаміка та структура розвитку підприємництва України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2019. Вип. 25. Ч. 2. С. 166-171.
4. Дернова І.А., Боровик Т.М. Проблеми малого та середнього бізнесу в умовах пандемії COVID19: європейський вимір. *Підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку*, 2022. №1 (7). С. 57-70.
5. Крисак А. О., Мусятовська О. С. Проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 68–73.
6. Бавико О.Є., Бавико О.О., Козаков І.О. Організаційна оптимізація антикризового управління бізнес-процесами підприємства в умовах пандемії COVID-19. *Ефективна економіка*, 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8477>.
7. Валінкевич Н.В. Основи підприємництва : підручник / під заг. ред. Н.В. Валінкевич. Житомир : ЖДТУ, 2019. 492 с.
8. Державна служба статистики України URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
9. Утрималися на плаву. Який бізнес заробляє в Україні під час війни та що впливає на прибутки URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/utrimalisya-plavu-kiy-biznes-zaroblyae-ukrayini-1711116634.html>
10. Міністерство економіки України URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Міністерство аграрної політики та продовольства України URL: <https://minagro.gov.ua/>
12. ООН в Україні URL: <https://ukraine.un.org/uk>
13. Дослідження стану бізнесу під час війни. Дія : <https://business.diaa.gov.ua/cases/novini/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-grudni-2023-sicni-2024-roku>
14. Оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2024 рік, 86 с.

References

1. Sytnyk N.S., Kozak S.I. Rol maloho ta serednoho biznesu na suchasnomu etapi rozvytku ekonomiky Ukrainy. Prychornomorski ekonomichni studii, 2018. Vyp. 26. Ch. 1. S. 83-87.
2. Frolova L.V., Bavyko O.Ie. Tendentsii rozvytku merezhevyykh biznes-struktur. Efektyvna ekonomika, 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8489>.
3. Sholia R.I. Dynamika ta struktura rozvytku pidpriemnytstva Ukrainy. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu, 2019. Vyp. 25. Ch. 2. S. 166-171.
4. Dernova I.A., Borovyk T.M. Problemy maloho ta serednoho biznesu v umovakh pandemii COVID19: evropeiskyi vymir. Pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia ta problemy rozvytku, 2022. №1 (7). S. 57-70.
5. Krysak A. O., Musiatovska O. S. Problemy ta perspektyvy rozvytku maloho biznesu v Ukraini. Ekonomika ta derzhava. 2018. № 12. S. 68–73.
6. Bavyko O.Ie., Bavyko O.O., Kozakov I.O. Orhanizatsiina optymizatsiia antykrizovoho upravlinnia biznes-protseamy pidpriemstva v umovakh pandemii COVID-19. Efektyvna ekonomika, 2020. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8477>.
7. Valinkevych N.V. Osnovy pidpriemnytstva : pidruchnyk / pid zah. red. N.V. Valinkevych. Zhytomyr : ZhDTU, 2019. 492 s.
8. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy URL: <https://ukrstat.gov.ua/>
9. Utrymalysia na plavu. Yakyi biznes zarobliaie v Ukraini pid chas viiny ta shcho vplyvaie na prybutky URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/utrimalisya-plavu-kiy-biznes-zaroblyae-ukrayini-1711116634.html>
10. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
11. Ministerstvo aharnoї polityky ta prodovolstva Ukrainy URL: <https://minagro.gov.ua/>
12. OON v Ukraini URL: <https://ukraine.un.org/uk>
13. Doslidzhennia stanu biznesu pid chas viiny. Diia : <https://business.diia.gov.ua/cases/novini/doslidzenna-stanu-ta-potreb-biznesu-v-umovah-vijni-rezultati-opituvanna-v-grudni-2023-sicni-2024-roku>
14. Otsinka vplyvu viiny na mikro-, mali ta seredni pidpriemstva v Ukraini. Kyiv: Prohrama rozvytku OON v Ukraini, 2024 rik, 86 s.